

215

LUTHER HERDACHT IN 1917.

„HIER STA IK. IK KAN NIET ANDERS.
GOD HELPE MIJ.”

door

Dr. A. KUYPER, Minister van Staat.

HAD LUTHER, R. C. PRIESTER, RECHT ZICH TE VERZETTEN
TEGEN KERKELIJKE MACHTMISBRUIK EN PAUSELIJKE MACHT ?

door

Mr. A.F. DE SAVORNIN LOHMAN, Minister van Staat.

LEIDEN.
BUURMAN & DE KLER,

KUYPER
BR
309
.K89
1917

KUYPER BR309 .K89 1917
Kuyper, Abraham, 1837-1920.
Luther herdacht in 1917.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

LUTHER HERDACHT IN 1917.

„HIER STA IK. IK KAN NIET ANDERS
GOD HELPE MIJ.”

door

Dr. A. KUYPER, Minister van Staat.

oooooo

Had Luther, R. C. Priester, recht zich te verzetten
tegen kerkelijke machtmisbruik en pauselijke macht?

door

Jhr. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN, Minister van Staat.

LEIDEN.
BUURMAN & DE KLER,

ARCHIEF
van de
BIBLIOTHEEK der
VRIJE UNIVERSITEIT

Nummer:

„HIER STA IK. IK KAN NIET ANDERS.
GOD HELPE MIJ”

door

Dr. A. KUYPER.

„HIER STA IK. IK KAN NIET ANDERS.
GOD HELPE MIJ.”

Reeds in Lentemaand wees ik er op, hoe niet in de op vijf na honderd stellingen, die Luther op 31 October 1517 te Wittenberg aanplakte, maar veeleer in den concientiekreet, te Worms aan zijn hart ontwongen, de taal sprak die ons bij het hooren van Luthers naam nog altoos 't diepst ontroert. Te Wittenberg trad hij op onder hoede, te Worms voelde hij zijn leven bedreigd, en dit eerst lokte den diepsten toon uit zijn hart.

Zelfs nu werkt dit verschil nog na. Luthers' Stellingen las bijna geen ander, terwijl zijn: **Hier sta ik!** van Worms tot zelfs aan onze kinderen werd ingeprent en nog altoos een echo aan hun hart ontlokt. Wat Wittenberg ten gehoor bracht, vindt ook nu nog weer in het Luthersche land weerklank, en 't is en blijft het machtige woord van Worms, dat Luther's heroïsch beeld ook voor onzen zielsblik terugroept. In Wittenberg voelen we nog al te zeer de verschillen na, die ons beelden van Luther's leerstellig inzicht scheiden; te Worms daarentegen kunnen we 't hem benijden, dat 't hem gegund was, het kernachtigst woord tot uiting te brengen, dat ooit over menschenlippen weerklonken heeft.

En toch, wat eerst vier jaren later, in 1521, heel den Rijksdag in opschudding bracht, giste reeds in 1517 op den bodem van Luther's hart. Hij kon zich voor het Vaticaan niet langer nederbuigen. Hij brak in het diepst zijner ziel reeds te Wittenberg met den tyrannieken geest, die alle denken bond en heel Europa beheerschte. Alleen de bestrijding uit het Vaticaan drong nog niet officieel op hem aan, en zoo werd de diepste toon van zijn conscientie nog niet naar buiten geperst. Die toon drong

en verwrong zich reeds in zijn gemoed, maar eerst te Worms werd de kreet die niets meer ontzag, hem uit het hart en uit de keel gewrongen.

Op Luthers diepste gemoedsbesef kwam de slag neer, dien der zielen tyrannie, 't kostte wat het kostte, doorzetten wilde, en hij is het die dien slag doorstond en weerstond en dien met zijn conscientiekreet opving.

Hierdoor is Luther de man van de vrijheid des geestes voor alle eeuw en alle volk geworden, en schuldig eenzijdig zou worden, die, wijl hij Calvinist is, deze boven alles uitgaande eere aan Luther ontzeggen wilde.

Dit verandert de feiten niet; en zoo ligt dan ook historisch het feit er toe, dat Nederland niet Luthersch werd en 't niet kon worden. Op de straks zeven millioen inwoners blijft wat Luthersch heet, bijna minimaal, en zelfs in dit kleine cijfer spreekt voor tenminste de helft mee, wat uit den vreemde naar onze erve kwam. Wat hier van meetaf thuis hoorde, was het willen en niet durven van Erasmus, de gemoedelijke mystiek van Thomas à Kempis, en vooral het zoeken van het martelaarschap, dat in de individualistische Wederdoopers met alle Kerkverbond brak. Vandaar dat, toen onder Alva de vervolging kwam, ons volk zichzelf niet redden kon, en Calvijn uit het verre Genève ons in de ziel deed dringen, wat ons tegen de Spanjaarden staande hield en straks tot het keurvolk van Europa maakte.

Maar al schendt de waarheid, wie dit verheelt en Schleiermacher inroept om ons geestelijk te ver-Duitschen, toch aarzelt geen Calvinist, om de breuke met het Midden-eeuwsche eerst zoo schoon, maar straks zoo verdonkerd bedoelen uit Luther te laten opkomen. Calvijn zelf ging ons steeds in de erkentenis hiervan voor. Nooit wees hij op zichzelf, alsof hij de verwekker van het nieuwe leven der Reformatie ware geweest, en steeds liet hij aan Luther de eere van het geestelijk primaat.

Luther gaf aan de overmacht, die de geesten drukte en onderdrukte, den knak die haar brak, en Calvijn heeft na hem slechts nieuwen plooi gegeven aan wat om plooiing vroeg.

Een goed Calvinist erkent dan ook, zonder voorbehoud, dat de groote actie waarvan de schittering nu reeds vier eeuwen nawerkt, niet van Calvijn, doch van Luther is uitgegaan. Calvijn gaf correctie, verbijzondering en aanvulling; maar van Luther ging de eerste, beslissende stoot uit, die van 1550 af ook onze toekomst beheerscht heeft. Luther's optreden had wereld-beteekenis; Calvijn's correctie en aanvulling bleef beperkt tot het noord-westen van Europa; en van Leiden uit kon het doorgisten in 't land over zee.

We worden dan ook aan Calvijn's geest en aan den geest onzer vaders geen oogenblik ontrouw, zoo we op dit vierde eeuwfeest ook onze hulde voor Luther bij die in het Lutherland voegen.

Wie niet diep gevoelt, hoe in de Reformatie de eerste plaats aan Luther toekomt, zou juist daardoor toonen, van het echte Calvinisme te zijn afgedoold.

Al wekte het dan ook een nawee in mijn hart, zooals men in 1909, op Calvijn's eeuwdag, zelfs in een land als het onze, dat zoo nameloos veel aan Calvijn te danken heeft, in hulde voor zijn reuzenwerk te kort schoot, verleiden zal deze smadelijke heugenis ons nimmer, om te onderschatten, wat ook wij, met heel Europa, aan Luther verschuldigd zijn.

Veeleer brengen ook wij, in naam van Calvijn, ook onzerzijds aan Luther's nagedachtenis, bij dit eeuwfeest onze dankbare hulde.

Had Luther, R. C. Priester, recht zich te verzetten
tegen kerkelijke machtmisbruik en pauselijke macht?

door

Jhr. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN.

**Had Luther, R. C. Priester, recht zich te verzetten
tegen kerkelijke machtmisbruik en pauselijke macht?**

Op deze vraag kan, omdat eene door allen als erkenden maatstaf ontbreekt, moeilijk een allen bevredigend antwoord worden gegeven.

Voor hem die uitsluitend zijn rede, zijn persoonlijk inzicht, voor den juisten maatstaf waaraan hij zijn denken en handelen heeft te toetsen houdt, is de gestelde vraag niet eens eene vraag. De zoodanige moet zich in zijn denken en doen volkomen vrij kunnen bewegen, en gelooft niet in eene hoogere openbaring, gegeven om denken en doen te leiden in de baan der Waarheid. Zeer zeker stond Luther niet op dat standpunt, en kon hij zich dus er niet op beroepen. Van de prikkelbaarheid van het menschelijk verstand, dus ook van zijn eigen feilbaarheid, was hij ten diepste overtuigd. Nooit heeft hij zich beroepen op de vrijheid van denken, evenals de Lutheranen en Calvinisten, later aangeduid door den bijnaam Protestanten, hun eenige jaren na de bekende openlijke verklaring (Protestatie) in 1529 op den Rijksdag te Spiers van Roomsche zijde gegeven, door welke benaming de schijn ontstaat dat het protestantisme slechts is een negotie, en dat de leer van hen die de Reformatie tot stand brachten, geen zelfstandigen inhoud heeft.

Voor hem die de uitspraken der Kerk — door Concilie of Paus — als het hoogste geestelijk gezag erkent is Luthers verzet natuurlijk eene daad van ongehoorzaamheid, dubbel vloekwaardig waar die gepleegd werd door een priester, die aan God zelven de gelofte gedaan had van trouw en gehoorzaamheid aan de Kerk, wel te verstaan aan de Pauselijke Kerk. Ook voor hem is dus de boven gestelde vraag nauwelijks eene vraag; het antwoord er op kan niet anders dan ontkennend luiden.

De vraag is evenwel of Luther, toen hij tegen de Roomsche leeringen en de Roomsche geestelijkheid in verzet kwam, op dat standpunt stond: en wel ten tijde dat hij zich zelve beschouwde en gedroeg als een trouwlooze der kerk, dit woord te verstaan in Roomsch-Katholieken zin.

Het is niemand mogelijk als hoogste autoriteit twee bronnen te aanvaarden, zoodra hij tusschen beide strijd meent te ontdekken. In Luther ontstond een zielestrijd, een strijd, geenszins tusschen zijne rede en wat de kerk leerde, maar een inwendige strijd, die liep over de verhouding tusschen hem, den verloren zondaar en den heiligen, rechtvaardigen God. Allereerst zocht hij bevrediging bij de kerk; niemand heeft ernstiger dan hij zich aan hare voorschriften onderworpen. Maar toen hij voor zijn gemoed die bevrediging niet vond, zocht hij heil bij het Woord Gods, in den Bijbel neergeschreven. Dit mocht hij, als trouw zoon der Christelijke, ook der toenmalige R. Katholieke kerk doen. Het was zelfs voor hem, als priester en leeraar, eene verplichting, dat Woord te onderzoeken. De Heilige Schrift, als zijnde het Woord van God, richt zich even goed tot den enkelen mensch als tot de Kerk; deze pleegt dan ook zich tegenover hare leden op de woorden der Schrift te beroepen. Door te vorderen dat hare leden zich onvoorwaardelijk aan haar uitspraken onderwerpen, ook dan, wanneer deze, zulks doende, meenen in strijd te geraken met het Woord van God, stelt de kerk haar gezag, de uitspraken der geestelijkheid, **boven** de autoriteit van dat Woord, hoewel zij beweert dat niet te doen. Ongetwijfeld kan iemand, ook al erkent hij Gods Woord als hoogste autoriteit, uit besef van eigen feilbaarheid buigen voor eene geestelijke autoriteit, die hij, zij het ook beneden die der Heilige Schrift, toch hooger stelt dan eigen inzicht; maar dan moet zulk eene autoriteit, allereerst waar het eene gewetensvraag geldt, zich uitsluitend door middelen van geestelijken aard

kunnen legitimeeren. Dat nu deed de kerk niet. Zij kon dat reeds daarom niet doen, omdat in de hoogste zoowel als in de laagste kringen de geestelijkheid, door welke de kerk zich uitte, geheel was ontaard; de misdaden waaraan sommige pausen, kardinalen en vele andere praelaten zich schuldig maakten, schreiden ten hemel, en deden, doordat zij geduld werden, de geestelijke autoriteit der Kerk dalen. De Kerk heeft bovendien allerlei middelen van hoogst ongeestelijken aard gebezigd om hen, die de geestelijkheid ketters noemde, onder hare macht te houden of terug te brengen; niet alleen brandstapel en gevangenis, maar ook andere op den duur niet minder pijnlijke, zooals sociale achteruitzetting, benadeeling, vervolging enz. Wie nu dâarvoor wijkt, buigt niet voor hoogere geestelijke autoriteit, maar voor aardse macht, voor wereldsche voordeelen of tijdelijke nadeelen, en doet dus juist datgene wat òn de Heilige Schrift òn — in theorie — de Kerk zelve ten strengste veroordeelt. Jezus, om de wereld te redden, leed zelf; maar de Kerk deed lijden wie haar niet wilde volgen.

Niet derhalve omdat in hoogmoedige zelfoverschatting, Luther aan eigen inzicht het hoogste gezag toekende, maar omdat hij den diepsten eerbied koesterde voor de Goddelijke Openbaring in de Heilige Schrift, en in persoonlijke overgave aan den Christus, zooals de Schrift hem ons doet kennen, in welke overgave hij de bevrediging vond voor zijn zielenood, heeft Luther de kracht gevonden om, in overeenstemming met de door de Christelijke Kerk zelve beleden Waarheid, zich te verzetten tegen hetgeen de geestelijkheid daarvoor in zijn oogen in de plaats had gesteld. Hij deed dus niets dat van zijn standpunt, als zoon der kerk, of van het standpunt der Kerk zelve onrechtmatig was, maar juist wat van dat standpunt zijn plicht was. Hij was dus in zijn recht. Hij stond op precies hetzelfde standpunt als de Vorsten die in 1529 op den Rijksdag te Spiers

in eene openlijke verklaring (protestatie) hun bezwaren inbrachten tegen het daar genomen Rijksbesluit. Ook deze beriepen zich niet op de vrijheid van consciëntie of eenige andere vrijheid, maar stelden uitdrukkelijk het Woord Gods, als hen bindend, tegenover de daarvan afwijkende leeringen der geestelijkheid. ¹⁾ Wel is het logische en onvermijdelijke gevolg van dit optreden geweest, dat ook aan het Woord Gods niet eene van overheidswege bindende kracht kon worden toegekend, m.a.w. dat de mensch nimmer door wereldsche macht, direct of indirect, tot het buigen voor dat Woord kan worden gedwongen, en in zoover is, op den duur, ook de individueele vrijheid op het gebied des gewetens aan de daad van Luther te danken, maar dit gevolg is voor Luther zoo min doel geweest als motief.

Ook op het standpunt der Christelijke Kerk, zooals deze zich onder pauselijke opperheerschappij ten tijde der Hervorming openbaarde, was Luther derhalve volkomen in zijn recht, toen hij tegenover de geestelijkheid zich beriep op Gods Woord en, zolang hij niet overtuigd werd, voor die geestelijkheid niet zwichtte. Dat die geestelijkheid, welke niet wilde erkennen dat zij door haar optreden tegen de hervormden feitelijk zich zelve hooger gezag toekende dan zelfs op haar eigen standpunt rechtmatig was, tenslotte de oorzaak werd van de scheiding die nog steeds tusschen de Christenen bestaat, is niet de schuld van Luther, maar van die geestelijkheid zelve en van hen die haar steunden en bleven aanhangen.

En als nu gezegd wordt, dat in elk geval Luther niet tot dien tegenstand gerechtigd was, omdat hij als priester zekere heilige beloften had afgelegd, dan moet daarop worden geantwoord, dat hij die geloften gedaan had aan God Zelfen; daarom moest

¹⁾ De tekst van dat stuk is o.a. te vinden in Joachim Müllers Historie von der Evangelischen Stände Protestation und Augsburgischen Confession 1705.

hij, zoodra hij zich bewust werd dat die ingingen tegen Gods wil, zich daarvan ontslagen achten. Hij behoefde niet slechts die geloften niet te houden, maar hij mocht dat zelfs niet doen. Anders toch zou hij in dezelfde noodlottige dwaling zijn vervallen als Herodes toen deze, meenende door zijne eeden gebonden te zijn, den moord pleegde op Johannes den Dooper.

